

Koulukieltäytymiskyselyn (SRAS-R) pilotointi ja kehittäminen LAPE Uusimaan alueella

Paula Liski & Clarissa Peura

Sosiaali- ja terveysalan johtaminen (yamk), Laurea-
ammattikorkeakoulu

Viimeisen vuosikymmenen aikana yhä useampi peruskoululainen on jättänyt koulunsa kesken. Keskeyttäneiden määrä on kolminkertaistunut. (Kallinen 2016.) Koulupudokkuus on myös kustannuskysymys, sillä se maksaa vuositasolla miljoonia euroja yhteiskunnalle. Samalla suomalaisten perusopetusikäisten hoito erikoissairaanhoidossa on lisääntynyt viimeisten vuosien aikana. (Rummukainen 2016.)

Kallinen, S. 2016. Kun lapsi ei tule kouluun, mistä kiikastaa. Hyvinkään sairaalan alueellinen lastenpsykiatrian koulutuspäivä 22.4.2016.

Rummukainen, A. 2016. Ylitarkastaja: Ratkaisu koululaisten hyvinvointiin on, sitä ei kuitenkaan käytetä. 15.4.2016.

Koulukieltäytyminen on usein vaiheittain etenevää ja selittäviä syitä löytyy hyvin usein nuoren vanhempiin tai perheeseen liittyvistä tekijöistä. Nuori saattaa toisaalta haluta tehdä jotain koulussa olemista mukavampaa. Usein kuitenkin koulukieltäytymisen taustalla on useita samanaikaisesti esiintyviä selittäviä syitä.

Kearney, C.A. 2008.

KOULUKIELTÄYTYMINEN

- ▶ Lapsen/nuoren tunne-elämän tai käyttäytymisen häiriö
- ▶ Lapsi kieltäytyy kokonaan menemästä kouluun, poistuu kesken koulupäivän tai on poissa kokonaisia päiviä
- ▶ Aikaisemmin ilmiötä kutsuttu koulufobiaksi (Ojanen 1997; Melvin 2015), 2000-luvulla termi koulukieltäytyminen
- ▶ Kansainvälisen tutkimustiedon mukaan vakava syrjäytymistä aiheuttava tekijä
- ▶ Lapsen/nuoren ja perheen ongelma
- ▶ Yläkouluikäisistä 2-4 % jää kotiin ja osa kieltäytyy kokonaan menemästä kouluun
- ▶ Runsaat poissaolot viittaavat usein mielenterveyden häiriöihin → opiskeluhoolto voi tukea lievissä häiriöissä
- ▶ Noin 80 % poissaoloista on luvallisia (esim. sairaus)
- ▶ Kearneyn (2002a; 2002b; 2001) mukaan koulukieltäytymiskäyttäytyminen on yleistä ja koskettaa 5-28 % nuoria jossakin vaiheessa ja esiintyvyys on yleisesti saman suuruista sukupuolesta riippumatta.

Terminologiasta

- ▶ School refusal behavior = koulunkäynnin tai kouluun liittyvien tilanteiden välttelyä osittain tai kokonaan
- ▶ School refusal = koulukieltäytyminen (/kouluhaluttomuus)
- ▶ School absenteeism = (toistuvat) koulupoissaolot
- ▶ Truancy = pinnaaminen/lintsaus (ei kouluun liittyvää ahdistuneisuutta)
- ▶ School Phobia = koulupelko/koulufobia, vanhentunut termi (jota ei suositella enää käytettävän)

(Kearney, C.A. 2008. Helping school refusing children & their parents.)

- ▶ Suomalainen käsitteistö vaihtelevaa ja osin vakiintumatonta → ilmiön monitahoisuus ja ammattikieli (vrt. esim. koulu, sosiaalitoimi, terveyspalvelut)
- ▶ Opinnäytetyön myötä syntynyt ajatuksia siitä, millaista suomalainen sanasto voisi olla (tästä lisää lopullisessa raportissa)

YAMK-opinnäytetyö

- ▶ Yhteistyö LAPE Uusimaa, LAPE PKS ja HUS, aiheen valikoituminen + yhteistyösopimus ym.
- ▶ Pilotissa mukana 5 kuntaa Uudellamaalla
- ▶ Pilotti käynnistyi maaliskuu-huhtikuun vaihteessa 2018, kick offit jokaiselle kunnalle
- ▶ Koulukieltäytymiskyselyn pilotointi huhti-toukokuussa 2018
- ▶ Fokusryhmähaastattelu opiskeluhoitoon henkilöstölle syyskuussa 2018 (5 osallistujaa, 10 kutsuttua. Kutsutut olivat käyttäneet koulukieltäytymiskyselyä pilotin aikana.)
- ▶ Palautekysely opiskeluhoitoon henkilöstölle lokakuussa 2018
- ▶ Aineiston keruu ja analyysi syksyllä 2018

TUTKIMUSKYSYMYKSET ja MENETELMÄT

- ▶ Opinnäytetyön varsinaisia tutkimuskysymyksiä on kaksi, joiden lisäksi olemme kiinnostuneita lisäkysymyksestä eli mitä muuta opinnäytetyö tuottaa. Tutkimuskysymykset ovat:
 - ▶ 1. Millaisia ovat asiakkaiden ja ammattihenkilöiden käyttäjäkokemukset koulukieltäytymiskyselystä?
 - ▶ 2. Millaisia koulukieltäytymiskyselyn kehittämistarpeita asiakkaat ja ammattihenkilöt nostavat esiin?
 - ▶ (3. Mitä muuta opinnäytetyö tuottaa?)
- ▶ Tutkimuksellisen kehittämistyö, jossa pilotti toimii välineenä varsinaiselle tutkimukselliselle osuudelle.
- ▶ Opinnäytetyössä käytetään niin sanottua mixed method research (MMR) - lähestymistapaa. Näin ollen opinnäytetyöhön sisältyvät sekä määrällinen että laadullinen tutkimuksen osa.
- ▶ Määrällinen ja laadullinen osa erilliset, yhdistetään lopullisessa tulososiossa

PALAUTEKYSELY

Koulukieltäytymiskysely SRAS-R

Palaute lapsilta, nuorilta ja vanhemmilta

Rastita oikea vaihtoehto:

Olen lapsi/nuori _____ Olen vanhempi _____

Ympyröi numero, joka vastaa kokemustasi.

1. Kyselyyn vastaaminen oli helppoa.

Täysin eri mieltä	Melko eri mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Melko samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
1	2	3	4	5

2. Kysymykset olivat ymmärrettäviä.

Täysin eri mieltä	Melko eri mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Melko samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
1	2	3	4	5

3. Kyselyyn vastaaminen sujui riittävän nopeasti.

Täysin eri mieltä	Melko eri mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Melko samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
1	2	3	4	5

4. Tunnistin kyselyssä minua/lastani koskevia asioita.

Täysin eri mieltä	Melko eri mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Melko samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
1	2	3	4	5

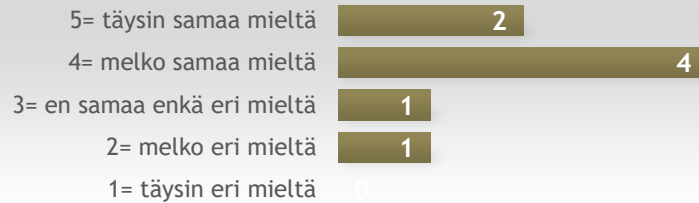
5. Mitä muuta haluaisit sanoa kyselystä?

Vastaaminen ja kysymysten ymmärrettävyys

n = 17 (8 L/N, 9 V)

Lapset ja nuoret

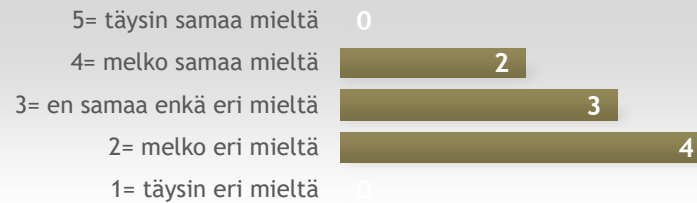
1. Kyselyyn vastaaminen oli helppoa



L/N: 3,88

Vanhemmat

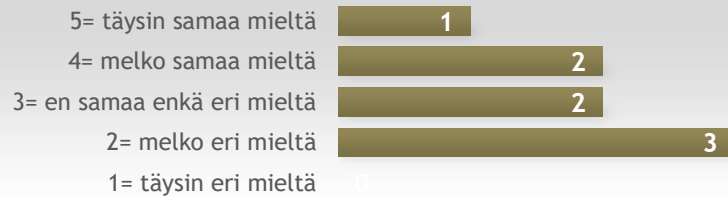
1. Kyselyyn vastaaminen oli helppoa



V: 2,78

Lapset ja nuoret

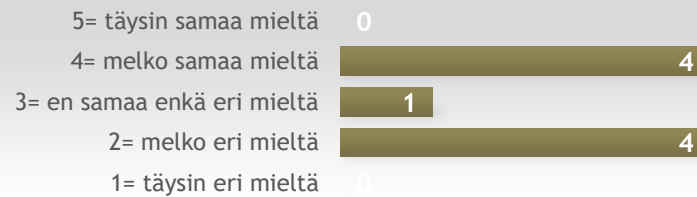
2. Kysymykset olivat ymmärrettäviä



L/N: 3,13

Vanhemmat

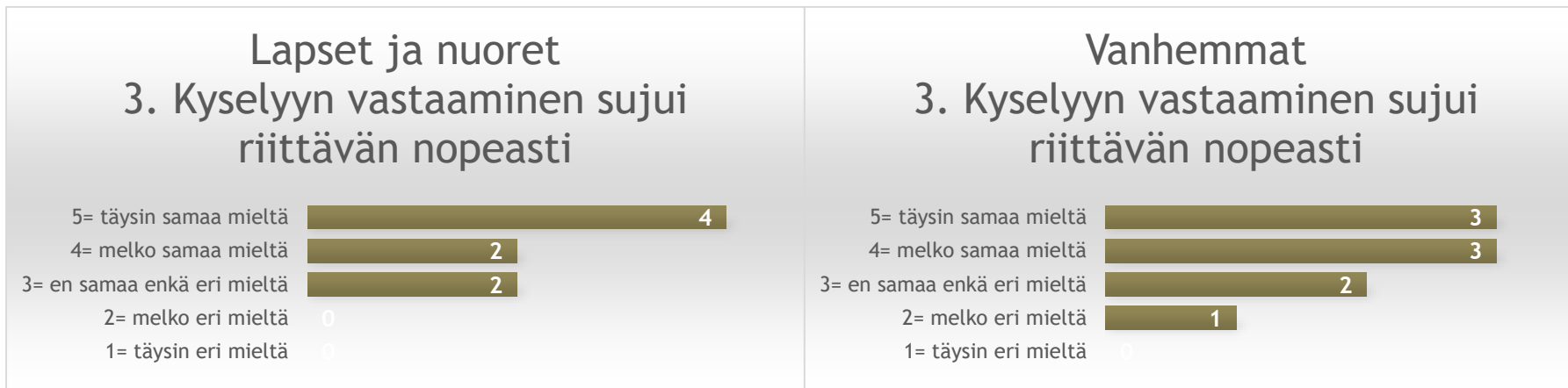
2. Kysymykset olivat ymmärrettäviä



V: 3

Sujuvuus ja tunnistettavat asiat

n = 17 (8L/N, 9 V)



L/N: 4,25

V:3,89



L/N: 3,38

V: 3

Kaikki tunnistivat asiakkaansa tuloksista	Kyselyn tuloksissa ei yllätyksiä
Ei yllättävää selittävässä tekijöissä	
Selittävässä tekijöissä ei tullut yllätyksiä	
Eräässä tapauksessa kyselyn tulokset lievempiä kuin työntekijän ennakoajatus	

Työntekijät tunnistivat asiakkaan

Lapset ja nuoret koulukieltäytymiskyselyn käyttäjinä

Nuori hymähteli kysymyksille	Lasten ja nuorten palaute kyselystä
Nuoren näkökulmasta kysymykset hassuja ja outoja	
Nuoren helppo löytää vastaus	
Kysymykset lapsen mielestä vähän epäselviä	
Nuori teki kyselyä asiallisesti	
Nuoret miettivät mitä kertovat ja kenelle	
Nuoret saattavat laskelmoida vastauksiaan	
Nuoret tietoisia miten poissaoloihin puututaan	
Nuoren suhtautuminen rento ja motivoitunut	
Joidenkin lasten mielestä hauska kysely, joidenkin mielestä tyhmä	
Lapset eivät kritisoineet kyselyä	
Alakouluikäiset lapset nauttivat kyselyn tekemisestä ja saamastaan huomiosta	
Kysely vaikutti sopivan paremmin pienelle lapselle kuin nuorelle	
Eri ikäryhmille omat versiot	

- Lapset ja nuoret kokivat pääasiassa kyselyyn vastaamisen helpoksi
- Lapsista noin puolet koki kysymykset ymmärrettäviksi, puolet melko vaikeasti ymmärrettäviksi
- Lasten mielestä kyselyyn vastaaminen oli sujuvaa (melko tai täysin samaa mieltä, vain 2 en samaa enkä eri mieltä)
- Lapset tunnistivat itsensä kyselystä paremmin kuin vanhemmat tunnistivat lapsensa
- Haastattelu ja muu aineisto tuki lasten itsensä antamaa palautetta, lapset itse eivät antaneet kirjallista palautetta (paitsi yhden lapsen mielestä kysymykset olivat vähän epäselviä)
- Työntekijöiden mukaan eri ikäisille lapsille voisi olla omat versiot kyselystä

Vanhemmat koulukieltäytymiskyselyn käyttäjinä

Todella kriittistä palautetta vanhemmilta	Vanhempien palaute kyselystä
Vanhemmilta kriittistä palautetta	
Vanhemmat kritisoivat kysymysten muotoa	
Vanhempien kritiikki tuntui työntekijästä kiusalliselta	
Työntekijää hävetti vanhempien kritiikin vuoksi	
Vanhemmat kritisoivat kyselyä	
Kysely tuntuu tarpeettomalta	
Vaikea ymmärtää kysymyksiä ja vastausvaihtoehtoja	
Asteikko erikoinen	
Ei ainoatakaan relevanttia kysymystä	
Ei lapsen tapaukseen soveltuvia kysymyksiä	
Vastausvaihtoehdot eivät sovi kysymyksiin	

- Lähes puolet vanhemmista koki, että kyselyyn oli melko vaikea vastata, vain kaksi vanhempaa koki vastaamisen melko helppona
- Kysymysten ymmärrettävyys jakoi vanhemmat; noin puolet koki melko ymmärrettäväksi ja noin puolet melko vaikeasti ymmärrettäväksi
- 2/3 vanhemmista koki kyselyn sujuvaksi tai melko sujuvaksi
- Vanhempien oli lapsia vaikeampi tunnistaa lasta koskevia asioita kyselystä
- Osa vanhemmista oli kirjannut runsaasti sanallista palautetta koulukieltäytymiskyselylomakkeeseen, kaikki kirjattu palaute oli sävyltään negatiivista.
- Vanhempien suhtautuminen kyselyyn yleisesti näyttäytyi negatiivisena ja kriittisenä, (kun he olivat nähneet kyselyn)

Opiskeluhuolto kyselyn käyttäjänä

Perusteltu ajatus ottaa kysely käyttöön	Työntekijän positiivinen palaute
Kyselyn perusidea hyvä	
Kysely sopivan pituinen	
6 vastausvaihtoehtoa hyvä	
Olisi hyvä väline	
Tuntui ihanalta, että oli väline	
Väline, jota tarjota vanhemmille	
Jonkun muun laatima kysely	
Kyselyn perusidea hyvä	
Kyselyn avulla koulu voi osoittaa toimineensa	
Vastausten perusteella lisäkysymyksillä lisätietoa	
Keino saada lisätietoa mahdollisesta ongelmasta	
Kyselyn avulla päästään syvemmälle	

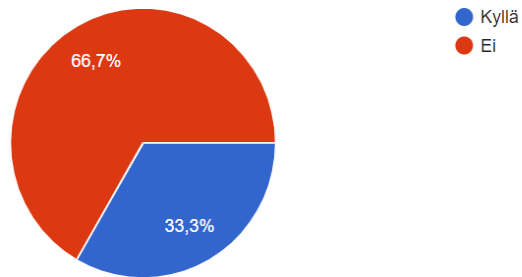
Työntekijän tunne, ettei kysely toimi	Työntekijän rakentava palaute
Kyselyn käyttö ei vakuuttanut vanhempia työntekijän osaamisesta	
Kysely kömpelö	
Kysely ei ole rangaistus	
Kaivataan kartoittava ja syventävä osa	
Kyselystä puuttui oppilaan motivaatio	
Kyselyn käyttö ei antanut lisäarvoa työskentelylle	
Kysely ei tuottanut uutta tietoa	

Opiskeluhuollon henkilöstön palautekysely

n = 6 (60% vastaajista)

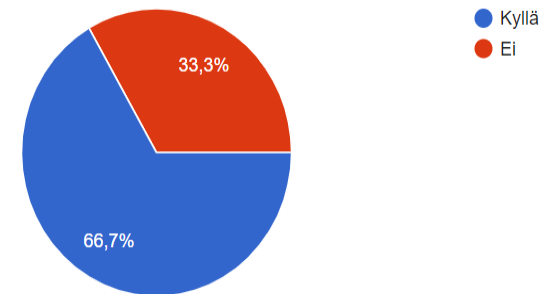
1. Oliko koulukieltäytymiskyselystä hyötyä poissaolojen selittävien tekijöiden tunnistamiseksi?

6 vastausta



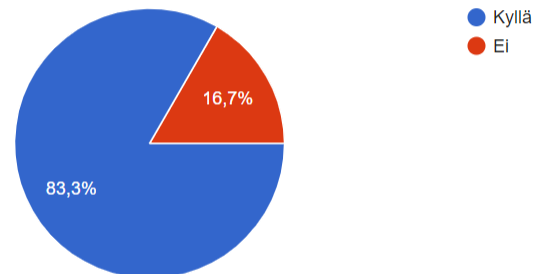
3. Oliko kyselystä hyötyä omaan työskentelyysi oppilaan ja perheen kanssa?

6 vastausta



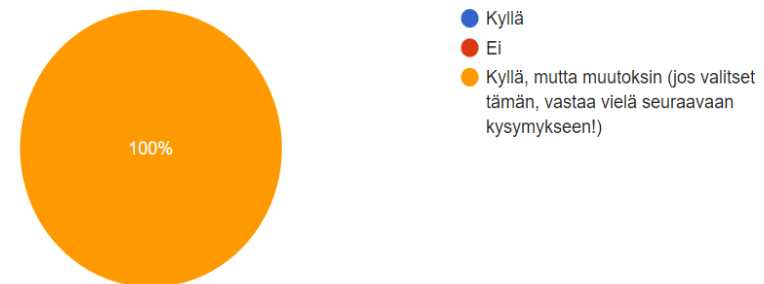
4. Olivatko kyselyn ja pisteytyksen ohjeet riittävät?

6 vastausta



6. Pitäisikö koulukieltäytymiskysely ottaa vakituiseksi työkaluksi?

6 vastausta



Kyselyn kehittäminen

1. KIELI KYSELYN KEHITTÄMISKOHTEEKSI

- Terminologinen haaste: Koulukieltäytyminen on sanana negatiivinen ja yksilöä/lasta/vanhempia syylistävä
- Kyselyn uudelleen nimeäminen: Kyselyä voisi kutsua poissaolokartoitukseksi
- Kieli ei ole sujuvaa (suomi ja ruotsi)

2. KYSYMYSTEN MUOTOILUA JA SISÄLTÖÄ TULISI KEHITTÄÄ

- Kysymysten ja vastausvaihtoehtojen muotoilu ja yhteensopivuus sekä ymmärrettävyys
- Kyselyyn ajanmukaisia asioita
- Kyselyn tulisi soveltua opiskeluhuoltoon (Kyselyn tulisi olla sellainen, että työntekijä voi yhtyä siihen ammatillisesti)
- Tapa miten kysytään on tärkeä

3. TARVITAAN EN TIEDÄ -VASTAUSVAIHTOEHTO

- Tämä nousi erityisesti vanhempien vastauksista esiin
- Työntekijän kannalta arvokas tieto, jos vanhempi ei ole tietoinen lapsen asioista

Muuta esiin noussutta

- MONISYISET POISSAOLOT ISONA ONGELMANA:

Poissaoloteemassa ollaan kiinni isossa ytimestä. Poissaolijoiden tarinat nähtiin monenlaisina ja poissaolijat haastavana asiakasryhmänä, jonka prosessit helposti venyvät. Vanhemmilla nähtiin olevan vastuu lapsen koulunkäynnistä ja vanhemman suhtautumisen nähtiin vaikuttavan lapsen suhtautumiseen poissaoloja kohtaan.

- TARVE PUUTTUA KOULUPOISSAOLOIHIN:

(Asenne)kulttuurissa todettiin muutoksia ja poissaoloihin suhtautumisen muuttuneen sallivammaksi. Vanhempien asenteen koettiin heijastuvan lapsiin. Vanhempien etätyöskentely nostettiin esiin. Teknologian todettiin helpottavan kotona viihtymistä. Aineistosta nousi vahvasti esiin, että kouluissa on ollut pitkään tarve löytää välineitä/keinoja poissaoloihin puuttumiseen. Systemaattista työvälinettä kaivataan. ” *Ei ole huoletonta poissaolijaa.* ”

- SYSTEMAATTISUUS JA SEN HYÖDYT:

Koettiin, että systemaattisuutta tarvitaan. Koulukieltäytymiskysely tulisi tehdä kaikille tietyn poissaolomäärän ylittyessä. Tämä olisi tasavertaista ja loisi työhön rakennetta. Systemaattisuus tukisi opiskeluhuoltoa ja turvaisi työntekijää. Kaikki olisivat tietoisia yhteisestä toimintatavasta

Muuta esiin noussutta

- ROOLIT POISSAOLOIHIN PUUTTUMISESSA:

Vanhempien mukaan ottamista työskentelyyn pidettiin erityisen tärkeänä. Tämän nähtiin tukevan *vanhempien* toimijuutta ja olevan edellytyksenä tilanteen parantamiseksi. *Opettajilla* on vastuu seurata oppilaan poissaoloja ja puuttua niihin. Osa *opettajista* seuraa poissaoloja, mutta osa ei. *Opettajan* rooli nähtiin tärkeäksi ja sitä tulisi vahvistaa poissaoloihin puuttumisessa. *Kuraattorilla/opiskeluhuollolla* koettiin olevan jo muita keinoja puuttua poissaoloihin. *Kuraattorin* roolia toivottiin jatkossa enemmän konsultatiiviseksi poissaolopulmissa. *Opiskeluhuollon* suuret oppilasmäärät nähtiin esteeksi hoitaa kaikkia oppilaiden asioita opiskeluhollossa.

- UUSI ROOLIJAKO, UUSI POISSAOLOIHIN PUUTTUMISEN MALLI:

Koulukieltäytymiskysely soveltuisi opettajan työvälineeksi ja tällaiselle opettajan työvälineelle nähtiin tarve. Opettaja tuntee oppilaan ja opettajan roolia tulisi vahvistaa. Aineistosta nousi voimakkaasti idea luoda uudenlainen poissaoloihin puuttumisen malli, jossa opettaja tekisi ensin kartoittavan kyselyn esimerkiksi osana perhepalaveria. Parhaimmillaan se olisi riittävä toimenpide, mutta tarvittaessa opettaja voisi ohjata oppilaan opiskeluhooltoon, jossa kyselystä tehtäisiin syventävä jatkokysely. Tällä tavoin vähennettäisiin opiskeluholllon kuormitusta. Prosessiin tulisi varata riittävästi aikaa. Opettajan ja opiskeluholllon yhteistyö on keskeistä ja opiskeluhoolto toimisi opettajan tukena.

Muuta esiin noussutta

- KYSELYN HYÖDYT:

1. VARHAINEN PUUTTUMINEN JA PUHEEKSI OTTO
2. DIALOGIN SYNTYMINEN: erityisesti oppilaan ja vanhemman välinen dialogi
3. SYRJÄYTYMISEN EHKÄISY: tärkeää panostaa jo perusopetuksessa

- KYSELYN KÄYTÖSSÄ HUOMIOITAVAA:

1. KYSELYN AJOITUS: Mahdollisimman varhain
2. MONIAMMATILLINEN YHTEISTYÖ: Koulu on yksin poissaolojen kanssa. Kokemus siitä, etteivät yhteistyötahot (esim. lastensuojelu ja psykiatria) osallistu poissaolopulmien ratkaisuun. Pitkittyneissä poissaolotilanteissa tarvitaan moniammatillista yhteistyötä ja verkostoa ja yhteistyötahot tulisi saada mukaan. Kysely voisi toimia pohjana moniammatilliselle yhteistyölle, jolloin ei tarvittaisi päällekkäistä arviointia ja työtä voitaisiin suunnata kyselyn tulosten perusteella.
3. KÄYTTÖÖNOTTO JA KOULUTUS: Kyselyn käyttöönottoon tarvitaan koulutusta, mutta siitä ei saa tehdä liian vaikeaa. *Kyselystä tarvitaan sähköinen versio!*

- ▶ Opinnäytetyön raportti on viimeistelyvaiheessa, valmistuu vuoden 2018 aikana
- ▶ Raportissa syvennyttään aiheeseen ja tuloksiin tarkemmin sekä tehdään jatkotutkimus- ja jatkokehittämissuhteita
- ▶ Raportissa verrataan opinnäytetyön tuloksia pääkaupunkiseudun LAPE-hankkeen pilotin tuloksiin
- ▶ Raporttiin sisältyy tarkempi pilotin kuvaus ja palaute myös pilotin osalta

Kiitos ja antoisaa loppupäivää!

Lisätietoja: Paula Liski, paula.liski@hus.fi tai Clarissa Peura, clarissa.peura@karkkila.fi